



Kaikki mukaan työelämään

Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) kärkihankkeen tuloksia ja suosituksia

Kaikki mukaan työelämään
Osatyökykyisille tie työelämään (OTE)
kärkihankkeen tulokset ja suositukset
Päivi Mattila-Wiro, KTT ja Raija Tiainen, YTM

Sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-4056-7

Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock

Helsinki 2019

Kuvailulehti

| | | | |
|--|--|-----------|-----------|
| Julkaisija | Sosiaali- ja terveysministeriö | 11.3.2019 | |
| Tekijät | Päivi Mattila-Wiro, KTT ja Raija Tiainen, YTM | | |
| Julkaisun nimi | Kaikki mukaan työelämään Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) kärkihankkeen tuloksia ja suosituksia | | |
| Julkaisusarjan nimi ja numero | Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:25 | | |
| Diaari/hankenumero | STM004:00/2016 | Teema | - |
| ISBN PDF | 978-952-00-4056-7 | ISSN PDF | 2242-0037 |
| URN-osoite | http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4056-7 | | |
| Sivumäärä | 35 | Kieli | suomi |
| Asiasanat | Työllisyys, työllistyminen, työkyky, osatyökykyiset, vammaiset, kuntoutus, rekrytointi, työnantajat, kannustinloukut, verkkopalvelut, yhdenvertaisuus | | |
| Tiivistelmä <p>Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) oli yksi pääministeri Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeista, joita toteutettiin vuosina 2015-2018. OTEn tehtävänä oli vahvistaa osatyökykyisten asemaa työmarkkinoilla siten, että he voivat jatkaa työssä tai työllistyvät aiempaa paremmin. Lisäksi tavoitteena oli muuttaa asenteita työelämässä myönteisemmiksi ja avoimeksi monimuotoista työelämää kohtaan.</p> <p>Jopa 1,9 miljoonalla työikäisellä suomalaisella on jokin pitkäaikaissairaus tai vamma. Heistä noin kolmannes eli 600 000 arvioi, että tämä sairaus tai vamma vaikuttaa heidän työhönsä tai työmahdollisuuksiinsa. Osatyökykyisten määrän arvioidaan nousevan mm. ikääntymisen myötä.</p> <p>Kärkihanke on osaltaan vaikuttanut työllisyysasteen nostamiseen ja työvoimavajeen vähentämiseen. Yksilön kannalta työ edistää hyvinvointia, terveyttä ja taloudellista riippumattomuutta ja vaikuttaa myönteisesti elämänlaatuun. Oikeus työhön toteutuu ja työidentiteetti vahvistuu. Tämä vähentää eriarvoisuutta ja köyhyyttä sekä lisää yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.</p> <p>OTE-kärkihanke on ollut yhteiskunnallinen muutosohjelma. Sen avulla on nostettu osatyökykyisten työllisyysastetta, muutettu asenteita heidän työllistymistään kohtaan aiempaa myönteisemmiksi, lisätty osatyökykyisten pääsyä kuntoutukseen sekä tuotu tieto työllistymisen ja työssä jatkamisen keinoista, etuuksista ja palveluista kaikkien saataville. Osana kärkihanketta on tehty myös lainsäädännön muutoksia.</p> <p>Kärkihanke toteutettiin sosiaali- ja terveysministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön yhteistyönä.</p> | | | |
| Kustantaja | Sosiaali- ja terveysministeriö | | |
| Julkaisun myynti/jakaja | Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi | | |

Presentationsblad

| | | | |
|---|--|----------|-----------|
| Utgivare | Social- och hälsovårdsministeriet | | 11.3.2019 |
| Författare | Päivi Mattila-Wiro, ekon. dr och Raija Tiainen, samh. mag. | | |
| Publikationens titel | Alla med i arbetslivet Resultat och rekommendationer från spetsprojektet Vägar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra (OTE) | | |
| Publikationsseriens namn och nummer | Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2019:25 | | |
| Diarie- /projektnummer | STM004:00/2016 | Tema | - |
| ISBN PDF | 978-952-00-4056-7 | ISSN PDF | 2242-0037 |
| URN-adress | http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4056-7 | | |
| Sidantal | 35 | Språk | finska |
| Nyckelord | sysselsättning, att få arbete, arbetsförmåga, partiellt arbetsföra, personer med funktionsnedsättning, rehabilitering, rekrytering, arbetsgivare, flitfällor, nättjänster, jämlikhet | | |
| Referat <p>Vägar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra (OTE) var ett av de spetsprojekt som statsminister Juha Sipiläs regering hade beslutat om och som genomfördes 2015–2018. Syftet med projektet Vägar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra var att stärka partiellt arbetsföras ställning på arbetsmarknaden så att de kan fortsätta arbeta eller ha bättre möjligheter att få arbete. Ett mål var också att göra attityderna i arbetslivet positivare och mer öppna för mångfald i arbetslivet.</p> <p>Rentav 1,9 miljoner finländare i yrkesverksam ålder har någon långtidssjukdom eller skada. Av dem bedömer 600 000 personer, dvs. en tredjedel, att sjukdomen eller skadan påverkar deras arbete eller arbetsmöjligheter. Det bedöms att antalet partiellt arbetsföra kommer att öka bland annat på grund av att befolkningen åldras.</p> <p>Spetsprojektet har bidragit till att höja sysselsättningsnivån och minska arbetskraftsbristen. Ur individens synvinkel främjar arbete välbefinnande, hälsa och ekonomiskt oberoende och inverkar positivt på livskvaliteten. Rätten till arbete tillgodoses och arbetsidentiteten stärks. Detta minskar ojämlikhet och fattigdom och ökar jämlikheten i samhället.</p> <p>Spetsprojektet Vägar in i arbetslivet för partiellt arbetsföra har varit ett samhälleligt förändringsprogram. Med hjälp av det har man höjt sysselsättningsnivån bland partiellt arbetsföra, förändrat attityderna kring deras sysselsättningsmöjligheter i positiv riktning, förbättrat partiellt arbetsföras tillträde till rehabilitering och gjort information om metoder för att få arbete och att orka arbeta samt om förmåner och tjänster tillgänglig för alla. Som ett led i spetsprojektet har det också gjorts lagändringar.</p> <p>Spetsprojektet genomfördes som ett samarbete mellan social- och hälsovårdsministeriet och arbets- och näringsministeriet.</p> | | | |
| Förläggare | Social- och hälsovårdsministeriet | | |
| Beställningar/ distribution | Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi | | |

Description sheet

| | | | |
|---|---|----------|---------------|
| Published by | Ministry of Social Affairs and Health | | 11 March 2019 |
| Authors | Päivi Mattila-Wiro, D.Sc. (Econ.) and Raija Tiainen, M.Soc.Sc. | | |
| Title of publication | Involving all in working life Results and recommendations from OTE key project : career opportunities for people with partial work ability | | |
| Series and publication number | Reports and Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2019:25 | | |
| Register number | STM004:00/2016 | Subject | - |
| ISBN PDF | 978-952-00-4056-7 | ISSN PDF | 2242-0037 |
| Website address URN | http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4056-7 | | |
| Pages | 35 | Language | Finnish |
| Keywords | Employment, access to employment, workability, persons with partial work ability, persons with disabilities, rehabilitation, recruitment, employers, incentive traps, online services, equality | | |
| Abstract ‘Career opportunities for people with partial work ability’, also known as the OTE key project, was one of the key projects of Prime Minister Juha Sipilä’s Government. The project was carried out in 2015–2018. The objective of the OTE project was to improve the labour market opportunities of people with impaired capacity for work by supporting them in continuing their work or finding new employment more easily than before. In addition, the project aimed to foster more positive and open attitudes towards greater diversity in working life. As many as 1.9 million Finns of working age have some type of disability or chronic disease. A third of them, or about 600,000 persons, find that the disease or disability affects their work or work opportunities. The number of people with partial work ability is estimated to rise as the population ages. The key project has, for its own part, contributed to increasing the employment rate and reducing the labour shortage. From the individual’s viewpoint, work promotes wellbeing, health and economic independence, and has a positive impact on the quality of life. People’s right to work is secured and their work identity grows stronger. This reduces inequality and poverty and increases equality in society. The OTE key project has been a programme aiming to achieve change in society. It has helped to increase the employment rate of persons with partial work ability, promote more positive attitudes toward their access to employment, improve their access to rehabilitation, and provide publicly accessible information concerning the means, benefits and services helping people to find employment or continue working. Some legislative amendments were also made as part of the key project. The OTE key project was carried out as a collaborative effort of the Ministry of Social Affairs and Health and the Ministry of Economic Affairs and Employment. | | | |
| Publisher | Ministry of Social Affairs and Health | | |
| Publication sales/ Distributed by | Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutitlaukset.valtioneuvosto.fi | | |

Sisältö

| | |
|--|-----------|
| LUKIJALLE | 9 |
| 1 Hyödyt ja tärkeimmät tulokset..... | 11 |
| 2 Yhä useammat osatyökykyiset ovat töissä | 14 |
| 2.1 Työllistyminen tuo suoria säästöjä | 15 |
| 2.2 Rekrytointikynnys on madaltunut | 15 |
| 2.3 Sosiaaliset kriteerit julkisissa hankinnoissa lisäisivät työmahdollisuuksia | 16 |
| 2.4 Yrittäjyys ei aina houkuttele..... | 16 |
| 2.5 Suositukset..... | 17 |
| 3 Asenteet osatyökykyisyyttä kohtaan ovat entistä myönteisempiä | 18 |
| 3.1 Rekrytointihalukkuuteen vaikuttaa mahdollisuus saada tukea työkyvyn arviointiin | 18 |
| 3.2 Uusia malleja rekrytoinnin avuksi | 19 |
| 3.3 Järjestöjen sitoutuminen vahvistunut | 19 |
| 3.4 Medianäkyvyys on muokannut asenteita | 19 |
| 3.5 Suositukset..... | 20 |
| 4 Lainsäädännön muutokset | 22 |
| 4.1 Sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön lainsäädännön muutoksia..... | 22 |
| 4.2 Työryhmän ehdotus: Lineaarinen malli kannustinloukkujen vähentämiseen..... | 24 |
| 4.2.1 Suositukset..... | 25 |
| 4.3 Selvitys sosiaalihuoltolain muutostarpeista | 25 |
| 5 Palvelujärjestelmää uudistettiin tehokkaammaksi ja asiakaslähtöisemmäksi..... | 27 |
| 5.1 Siilomaisesta palvelujärjestelmästä asiakaslähtöisyyteen | 27 |
| 5.2 Työkykykoordinaattorimalli ja työkykykoordinaattorikoulutus | 28 |
| 5.2.1 Satoja työkykykoordinaattoreita koulutettu | 28 |
| 5.2.2 Koulutus arvioitu vaikuttavaksi – osaaminen kasvanut..... | 29 |
| 5.2.3 Suositukset..... | 30 |
| 5.3 Oikeat palvelut oikeaan aikaan | 31 |
| 5.3.1 Työkyvyn tuen palvelupolku ammattilaisten käyttöön..... | 31 |
| 5.3.2 Alueelliset kokeilut palvelujärjestelmän kehittämiseksi..... | 31 |

| | | |
|----------|---|-----------|
| 5.3.3 | Suosituksset..... | 32 |
| 5.4 | Erityistä tukea työllistymiseen ja osallisuuteen tarvitseville..... | 33 |
| 5.4.1 | Suosituksset..... | 33 |
| 5.5 | Kaikki tieto yhdestä osoitteesta: tietyoelamaan.fi..... | 34 |
| 5.5.1 | Suosituksset..... | 34 |
| 6 | Loppusanat..... | 35 |

LUKIJALLE

Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) oli yksi pääministeri Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeista, joita toteutettiin vuosina 2015-2018.

OTEn tehtävänä oli vahvistaa osatyökykyisten asemaa työmarkkinoilla siten, että he voivat jatkaa työssä tai työllistyvät aiempaa paremmin. Lisäksi tavoitteena oli muuttaa asenteita työelämässä myönteisemmiksi ja avoimeksi monimuotoista työelämää kohtaan.

Jopa 1,9 miljoonalla työikäisellä suomalaisella on jokin pitkäaikaissairaus tai vamma. Heistä noin kolmannes eli 600 000 arvioi, että tämä sairaus tai vamma vaikuttaa heidän työhönsä tai työmahdollisuuksiinsa¹. Osatyökykyisten määrän arvioidaan nousevan mm. ikääntymisen myötä.

Yhteiskunnan kannalta työllisyysasteen nostaminen on välttämätöntä, jotta hyvinvointipalvelut voidaan turvata. Kärkihanke on osaltaan vaikuttanut työllisyysasteen nostamiseen ja työvoimavajeen vähentämiseen. Yksilön kannalta työ edistää hyvinvointia, terveyttä ja taloudellista riippumattomuutta ja vaikuttaa myönteisesti elämänlaatuun. Tämä vähentää eriarvoisuutta ja köyhyyttä sekä lisää yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

OTEn ydintavoitteet pohjautuivat havaintoihin siitä, että osatyökykyisten työllistymisen esteinä ovat usein luottamuspuute, ennakkoluulot ja tiedon puute, toimeentuloturvan loukut, työnantajan kokemat riskit sekä osatyökykyisten saaman tuen ja ohjauksen epämääräisyys².

¹ Tilastokeskus, Työllisyys ja työkyky tiedustelu, 2011. (Työvoimatutkimuksen yhteydessä)

² Lehto, M. 2011. Kaikki mukaan! Osatyökykyiset työmarkkinoilla. Selvityshenkilön raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistio 2011:5.

OTE-kärkihankkeen juuret ovat Osatyökykyiset työssä -ohjelmassa, useissa ESR-hankkeissa ja niissä saaduissa tuloksissa (Jamit-hanke, Tempo-hanke), ja järjestöjen pitkäjänteisessä työssä.

OTE-kärkihankkeen ulkoisen arvioinnin tehnyt ryhmä mainitsi, että OTE on hyvä esimerkki siitä, miten tietyllä teema-alueella onnistuttiin luomaan kehittämistoiminnan jatkuvuutta ja implementoimaan aiemmin esiin nousseita kehittämistarpeita käytännön kehittämistyöhön³. Jatkuvuus pitää varmistaa tulevillakin hallituskausilla mm.sosiaaliturvan uudistamistyössä.

Kärkihanke toteutettiin sosiaali- ja terveysministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön yhteistyönä. Kärkihankkeen toteuttamisessa tärkeässä roolissa olivat kokeilut eri puolilla Suomea. Kokeilujen koordinaatiosta vastasivat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos sekä Työterveyslaitos.

Neuvotteleva virkamies, hankejohtaja, KTT Päivi Mattila-Wiro
paivi.mattila-wiro@stm.fi

Maaliskuu 2019

³ OTE-kärkihankkeen ulkoinen arviointi. Tekijä: KPMG Oy Ab. 78 sivua. 1.2.2019. Julkaistaan maaliskuussa 2019.

1 Hyödyt ja tärkeimmät tulokset

Osatyökykyisille tie työelämään eli OTE-kärkihanke on ollut yhteiskunnallinen muutos-ohjelma. Sen avulla on nostettu osatyökykyisten työllisyysastetta, muutettu asenteita heidän työllistymistään kohtaan aiempaa myönteisemmiksi, lisätty osatyökykyisten pääsyä kuntoutukseen sekä tuotu tieto työllistymisen ja työssä jatkamisen keinoista, etuuksista ja palveluista kaikkien saataville.

Muutosta on toteutettu kääntämällä huomio osatyökykyisyyttä koskevista ongelmista osaamiseen, vahvuuksiin ja muihin resursseihin sekä yhdessä tekemisen kulttuurilla.

OTE käytti ja levitti verkostomaista työtettä, jossa verkosto toimii asiakkaan resursseina. OTE suuntasi katseen pois lähettämisen kulttuurista mukaan kutsumisen kulttuuriin. Tuloksena asiakas saa tarvitsemansa tuen työllistymiseen tai työssä jatkamiseen.

Muutoksen toteuttamisen välineenä ovat olleet työkykykoordinaattorikoulutukset, Tie työelämään -verkkopalvelu, alueelliset kokeilut, selvitykset ja tutkimukset, yhteistyö työnantajien ja työpaikkojen kanssa, yhteistyö työmarkkinakeskusjärjestöjen sekä sote- ja vammaisjärjestöjen kanssa, lukuisat työseminaarit ja tapahtumat, laaja viestintä ja medianäkyvyys sekä lainsäädäntötoimet.

Kärkihankkeen tuloksia, videoita, blogeja ja podcasteja on koottu Tie työelämään -verkkopalveluun <https://tietyoelamaan.fi/> ja OTE-kärkihankkeen www-sivuille <https://stm.fi/osatyokykyisyys/hankkeen-toimeenpano>.

Hankkeen tuloksia, toimintamalleja ja palveluita on tärkeä hyödyntää hankkeen päätymisen jälkeenkin. Osatyökykyisten työllisyysasteen nostaminen entisestään on osa suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perustaa. Työ ja työllistyminen ovat kansalaisten perusoikeuksia.

Hankkeen vaikutusten haluttiin näkyvän kolmella tasolla: työnantajien, osatyökykyisten ja yhteiskunnan toiminnassa (kuvio 1.).

Kuvio 1. OTE:n tavoittelemat hyödyt

| | |
|-------------------------|--|
| Työnantaja | <ul style="list-style-type: none"> • työn tarjonta lisääntyy • käytössä hyviksi todettuja keinoja osatyökykyisten työssä jatkamiseen • osatyökykyisten työllistämiskynnys laskee • ennakoluulot osatyökykyisiä kohtaan vähenevät |
| Osatyökykyinen | <ul style="list-style-type: none"> • ansiotyöhön pääsy helpottuu • tarjolla tukea työllistymiseen, työhön paluuseen ja työssä jatkamiseen • toimeentulo paranee • yhdenvertaisuus, osallisuus ja hyvinvointi lisääntyvät |
| Järjestelmä/yhteiskunta | <ul style="list-style-type: none"> • palvelujärjestelmä toimii tehokkaasti ja asiakaslähtöisesti • eri toimijoiden välinen yhteistyö toimii tuloksellisesti • työelämän ulkopuolelle jäämisestä ja osattomuudesta johtuvat kustannukset vähenevät • eriarvoisuus vähenee |

Tärkeimmät OTE:n aikaansaamat muutokset ja onnistumiset lyhyesti:

- **Osatyökykyisten työllisyysaste parani:** osatyökykyisten⁴ työllisyysaste nousi ja pääsy ansiotyöhön helpottui. Työvoiman kysyntä kohdistuu nyt myös osatyökykyisiin. Suomessa on nyt huomattavasti vähemmän osatyökykyisiä työttömiä kuin vuonna 2015 kärkihankkeen alkaessa.
- **Työnantajien ennakokäsitykset osatyökykyisiä kohtaan muuttuivat aiempaa myönteisemmiksi:** vuonna 2006 Suomalaiset työnantajat suhtautu-

⁴ Osatyökykyinen on henkilö, jolla on käytössään osa työkyvystään. Osatyökykyisyys on yksilöllistä ja sidoksissa osatyökykyisyyden syyhin, työhön ja työn vaatimuksiin. Osatyökykyisyyttä on monenlaista; esimerkiksi vammaiset, pitkäaikaissairaat, vakavasta sairaudesta toipuvat, elämänsä kriisin kokeneet ja ne työttömät, joiden työ- ja toimintakyky on alentunut vamman, sairauden tai sosiaalisten syiden kuten pitkään jatkuneen työttömyyden takia. Työkyky voi vaihdella elämän eri vaiheissa. Osatyökykyisyys voi olla myös tilapäistä. Jos terveys ja muut yksilölliset tekijät ovat tasapainossa työn vaatimusten kanssa, henkilö ei ole osatyökykyinen, vaan työkykyinen.

tuvat osatyökykyisen palkkaamiseen hyvin nihkeästi. Vuonna 2017 työnantajista 80% suhtautui osatyökykyisiin työnhakijoihin myönteisesti, ja piti tärkeimpinä rekrytointikriteereinä henkilön motivaatiota ja osaamista. Osatyökykyisille ja työnantajille saatiin tukea ja tietoa työllistymiseen, työhön paluuseen ja työssä jatkamiseen.

- **Lainsäädännöllä helpotettiin osatyökykyisten asemaa työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa:** sekä sosiaali- ja terveysministeriö että työ- ja elinkeinoministeriö tekivät useita lainsäädännöllisiä muutoksia kärkihankkeen aikana. Esimerkiksi valmisteltiin lineaarinen malli työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulojen paremmaksi yhteensovittamiseksi.
- **Palvelujärjestelmää tehostettiin ja sen asiakaslähtöisyyttä lisättiin:** koulutettiin 700 työkykykoordinaattoria, jotka toimivat eri palveluissa ja työpaikoilla asiakkaiden henkilökohtaisena apuna ja tukena sekä palvelujen ja yhteistyöverkostojen koordinoijina. Perustettiin Tie työelämään -verkkopalvelu, jolla on jo 11 000 käyttäjä joka kuukausi. Kuntoutuspolkuja selkiytettiin. Perustettiin matalan kynnyksen toimintakykykeskuksia. Työkyvyn rajoitteet tai edes työkyvyttömyyseläke eivät enää tarkoita työelämästä poissaolemista samoin kuin aikaisemmin.

2 Yhä useammat osatyökykyiset ovat töissä

Työ- ja elinkeinotoimistoissa oli marraskuun 2018 lopussa 28 841 osatyökykyistä työttöntä työnhakijaa. Tämä on 4784 eli 14,2 % vähemmän kuin edellisenä vuonna (2017) samaan aikaan.

Jo 35 perättäistä kuukautta osatyökykyisten työttömien määrä on laskenut edellisvuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. OTE-kärkihankkeen aikana osatyökykyisten työttömien työnhakijoiden määrä on laskenut 30,2 %. Myös osatyökykyisten pitkäaikaistyöttömien määrä on vähentynyt.

Osatyökykyisiä on työllistynyt pääasiassa avoimille työmarkkinoille ja kaikille toimialoille.

Työttömyyden vähentymisen selittää se, että valuma työllisyydestä työttömyyteen on saatu merkittävästi vähenemään. Työttömyys myös päättyy yhä enemmän jo alkuvaiheessaan.

Osatyökykyisten työttömien työnhakijoiden määrän väheneminen ei selity pelkällä talouden hyvällä suhdanteella, vaan työvoiman kysyntä kohdistuu nyt aidosti myös osatyökykyisiin.

Kesällä 2016 solmittu kilpailukyky sopimus paransi Suomen talouden kilpailukykyä ja työllisyyttä jädäyttämällä palkkatason, pidentämällä työaika, leikkaamalla lomarahoja ja vähentämällä työnantajamaksuja. Tämä kiistatta paransi Suomen tilannetta työkus-tannuskilpailukyvyyn kannalta. Tältä osin Suomen mahdollisuudet globaalissa kilpailussa eivät ole ainakaan huonontuneet ja tämä on osaltaan kannustanut yrityksiä hakemaan liiketoiminnan kasvua työvoiman kasvattamisen kautta.

Suomessa on runsas 300 000 osatyökykyistä koko ajan työsuhteessa. Kaikkein yleisin työsuhteen solmimistilanne on työstä - työhön eli väliin ei tule työttömyyspäiviä. Niistä, jotka työllistyvät työttömyydestä työhön, osa työllistyy osa-aikaisesti, osa määräaikaiseen työsuhteeseen ja osa toistaiseksi voimassa olevaan työsuhteeseen. Tilastoja ei ole siitä, miten eri työnantajille työsuhde solmitaan.

Erilaiset osa-ratkaisut ovat yleistyneet. Kun vuonna 2007 osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevista noin 66 % teki töitä samanaikaisesti, vastaava luku vuonna 2017 oli jo noin 79 %.⁵

2.1 Työllistyminen tuo suoria säästöjä

Suomessa on nyt runsas 12 000 osatyökykyistä työtöntä työnhakijaa vähemmän kuin kärkihankkeen alkaessa. Yksin tämä tuottaa yhteiskunnalle 100 miljoonan euron vuosittaiset suorat säästöt työttömyydestä aiheutuvien kustannusten pienentyessä.

Välillisesti taloudellisia hyötyjä syntyy kasvaneen kulutuksen synnyttämien uusien työpaikkojen, lisääntyneiden verotulojen sekä pienentyneiden terveys- ja sosiaalimenojen myötä.

2.2 Rekrytointikynnys on madaltunut

Rekrytointikynnystä madallettiin mm. työsopimuslain muutoksilla (HE 105/2016, <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160105>). Etenkin koeajan pidentäminen ja mahdollisuus lisäpidennykseen, jos työntekijä on koeaikana poissa työkyvyttömyyden takia, vastasi osaltaan työnantajien toiveisiin osatyökykyisten rekrytointikynnyksen madaltamiseksi.

Lakimuutoksen myötä mahdollistunut määräaikaisen työsuhteen solmiminen pitkäaikaistyöttömän kanssa ilman eri perustetta lisäsi osatyökykyisten mahdollisuuksia sijoittua työelämään. Lisäksi TE-toimistojen työnantajayhteistyötä osatyökykyisten rekrytointin yhteydessä mallinnettiin ja otettiin käyttöön.

⁵ <https://www.etk.fi/julkaisu/elakkeella-ja-tyossa-tilastoraportti-elakelaisten-tyonteosta/>

2.3 Sosiaaliset kriteerit julkisissa hankinnoissa lisäisivät työmahdollisuuksia

Julkisilla hankinnoilla ja sosiaalisten kriteerien käytöllä voi olla suuri ohjaava merkitys uusien työmahdollisuuksien luomisessa osatyökykyisille. Palveluntuottajiksi valikoituivat ne, jotka omalta osaltaan edistävät osatyökykyisten työllistymistä eli työllistävät itse osatyökykyisiä.

Vaikka sosiaalisten kriteerien seurauksena hankintahinta olisikin kalliimpi, tuo se takaisin pidemmällä tähtäimellä säästöjä sosiaali- ja terveysmenoissa.

Sosiaalisten kriteerien käytöstä julkisissa hankinnoissa on enenevässä määrin hyviä esimerkkejä. Vuosittain julkisiin hankintoihin käytetään noin 35 miljardia euroa eli noin 16 % bruttokansantuotteesta.

2.4 Yrittäjyys ei aina houkuttele

Vammaisten ja osatyökykyisten yrittäjyyden yleisyydestä, sen kasvupotentiaalista sekä yrittäjyyttä estävistä ja edistävistä tekijöistä tehtiin kaksi erillistä julkaisua⁶.

Tulosten perusteella valtaosa yrittäjyyttä harkitsevista toimisi mieluummin palkansaajana toisen palveluksessa yrittäjyyden näyttäytyessä ennemminkin pakkona vaihtoehdottomuuden tilanteessa. Tämän perusteella työmarkkinoiden kehittämistä yleisemmin osallisuutta tukevampaan suuntaan on lähtökohtana parempi kuin vain yrittäjyyteen kannustaminen.

Osatyökykyisten yrittäjyyden esteenä toimivat usein samat tekijät, jotka alentavat mahdollisuuksia työmarkkinoilla laajemminkin: matala koulutus, ansioiden ja sosiaalietuuksien yhteensovittamisen ongelmat ja työntekoa tukevan avun (välineet ja henkilöt) saatavuus. Näiden ongelmien poistaminen tulisi olla yrittäjyyden edistämistä ylempänä eli laajemman työelämäosallisuuden politiikkatoimia suunniteltaessa.

⁶ Niemelä, P., Renko, M., Nikoskinen, T., Heinonen, J., Hytti, U., Lindberg, J., Ray, K., Kaarna-saari, A., Savela, K., Kallionpää, P. Kämäräinen, V. ja Pakarinen, J. (2017) Vammaisten henkilöiden yrittäjyys ja sen tuki. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 22/2017. <https://url.fi/19Ls>

Tötterman, P. & Tauriainen, L. (2018) Voisiko yrittäjyydellä lisätä osatyökykyisten työelämäosallisuutta? Työpoliittinen aikakauskirja, 4/2018, s. 48-61. <https://url.fi/19Lu>

2.5 Suositukset

- Osatyökykyisten työllistymistä edistävät parhaiten yhdet työmarkkinat. Eriytyvät työllisyydenhoidon rakenteet, kuten erilliset työvoimatoimistot, eivät ole kenenkään etu.
- Työn ja työelämän muuttuessa osaamisen jatkuvan kasvattamisen on tapahduttava siten, että kaikki ovat siitä osallisia. Osatyökykyisten kannalta osaamisen jatkuva kehittäminen ja vahvuuksien tunnistaminen työelämän murroksessa ovat keskeisiä keinoja työllistymisen ja työssä jatkamisen kannalta.
- Osa-aikatyön mahdollisuutta ja muuta työelämän joustavuutta tulee entisestään lisätä.
- Sosiaalisten kriteerien käyttöä julkisissa hankinnoissa kunnissa, maakunnissa ja valtion hallinnossa lisätään työllistymisen edistämiseksi.
- Vammaisten henkilöiden yrittäjyyden edistäminen integroidaan yleiseen yrittäjyyden edistämiseen.

3 Asenteet osatyökykyisyyttä kohtaan ovat entistä myönteisempiä

Vuonna 2006 työnantajat suhtautuivat pääosin kielteisesti osatyökykyisten rekrytointiin. Vuonna 2017 toteutetun selvityksen mukaan⁷ suurin osa työnantajista näkee osatyökykyisten rekrytoinnin myönteisenä asiana.

Nyt suurin osa työnantajista ajattelee, että osaaminen, työssä vaadittava asenne ja motivaatio ratkaisevat. Näkökulma ”sairaus, vika tai vamma - ajattelusta” on kääntynyt toisaalle.

Työkyvyttömyyden arvioinnista tai jopa työkyvyn arvioinnista on siirrytty arvioimaan osaamista ja ammattitaitoa.

3.1 Rekrytointihalukkuuteen vaikuttaa mahdollisuus saada tukea työkyvyn arviointiin

Työnantajien on vaikea arvioida työnhakijan pätevyyttä tai suoriutumista tai vamman tai pitkäaikaissairauden vaikutusta työhön, työtehtäviin tai työturvallisuuteen.

Jos työnantaja saa tukea näiden tekijöiden arviointiin, ja käytännön ohjeita ratkaisuihin, on sillä myönteinen vaikutus rekrytointivalmiuteen. Työhönvalmentajan tai muun ammatillisen kuntoutuksen toimijan työnantajalle antama tuki parantaa osatyökykyisen mahdollisuutta tulla rekrytoiduksi.

Työnantajat, jotka ovat saaneet tukea kohtuullisten mukautusten suunnitteluun, ovat yleensä olleet tyytyväisiä tehtyihin mukautuksiin ja näkevät niiden johtaneen lisääntyneeseen tuottavuuteen, parantuneeseen työilmapiiriin ja vähäisempiin poissaoloihin töistä⁸.

⁷ Ala-Kauhaluoma, M., Kesä, M., Lehtikainen, T., Pitkänen, S. & Ylikojola, P. 2017. Osatyökykyisistä osaavaa työvoimaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja: työelämä 42/2017 Linkki julkaisuun: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-252-1>

Ala-Kauhaluoma, M. ja Härkäpää, K. (2006) Yksityinen palvelusektori heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistäjänä. Työpoliittinen tutkimus 312/ 2006. Työministeriö. Helsinki.

⁸ Tötterman, P. & Tauriainen, L. 2016. Osatyökykyisestä uusi työntekijä? Sidosryhmien mielikuvat työnantajien rekrytointihalukkuudesta ja sitä ennustavista tekijöistä. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2016, 16-27. Linkki julkaisuun: <https://url.fi/19DS>

3.2 Uusia malleja rekrytoinnin avuksi

Varsinais-Suomen ELY:n työkykykoordinaattorihankkeessa mallinnettiin toimintatapa, jossa työnantaja saa rekrytointitilanteissa tietoa osatyökykyisistä rekrytoitavina ja keinoista selvittää työnhakijan sopivuutta työnantajan tarpeen näkökulmasta.

Lisäksi mallinnettiin laajempi työkykyjohtamisen tuki, jossa työnantaja saa tietoa välineistä, palveluista ja menetelmistä, joiden avulla voi identifioida osatyökykyisille soveltuvia työtehtäviä yrityksen sisällä, löytää näihin tekijöitä sekä tukea osatyökykyisten selviytymistä työssä. Lisätietoja osoitteesta: <https://urly.fi/19Pr>. Työnantajat ja esimiehet ovat antaneet hyvää palautetta työkykykoordinaattorin osaamisesta työkykyjohtamisen ja rekrytoinnin tukena.

3.3 Järjestöjen sitoutuminen vahvistunut

Työmarkkinakeskusjärjestöt ja vammais- sekä sote-järjestöt ovat OTE:n aloitteesta sitoutuneet osatyökykyisten työllistymisen edistämiseen yhteisellä julkilausumalla, mikä on myös osoitus asenteiden muuttumisesta. OTE kutsui järjestöt koolle useaan kertaan keskustelemaan mm. eri järjestöjen käytännön toimista osatyökykyisten työllistymisen edistämiseksi.

Järjestöjen allekirjoittama sitoumus ja siihen liittyvä video löytyvät osoitteesta: <https://stm.fi/ote/jarjestojen-lupaukset>.

3.4 Medianäkyvyys on muokannut asenteita

Asenteiden muutos näkyy myös mediassa ja siinä sävyssä, jota mediassa käytetään.

Osatyökykyisten työllistyminen on ollut mediassa esillä enemmän kuin ehkä koskaan aikaisemmin, ja osatyökykyisyyttä on käsitelty sekä yksilön työelämäosallisuuden että yhteiskunnan kannalta.

Osaaminen on nostettu vamman tai sairauden edelle: osatyökykyinen on täysin työkykyinen hänelle sopivassa ja oikeassa tehtävässä. Uratarinoiden ja henkilökuvien kautta on valotettu niitä mahdollisuuksia, joita työelämä tarjoaa. Myös työnantajien näkökulma on ollut hyvin esillä, ja se on vahvistanut käsitystä, että rekrytointikynnys on todellakin madaltunut.

Hankkeen oma viestintä on tarjonnut median tueksi mm. tilaisuuksia, videoita, blogeja ja tiedotteita, ja viestinnän pääkanava on ollut stm.fi/ote.

3.5 Suositukset

- Esimiehille välitetään tietoa tarjolla olevista kompensatiomahdollisuuksista sekä tuista työllistymiseen ja työolosuhteiden järjestelyyn. Resursoidaan riittävästi mm. palkkatuki ja työolosuhteiden järjestelytuki.
- Työpaikkoja kannustetaan toteuttamaan työjärjestelyjä ja työolosuhteiden mukautuksia sekä järjestämään korvaavaa työtä⁹, jotta työntekijä voi mahdollisuuksien mukaan jatkaa työssä sairaudesta tai vammasta huolimatta. Mukauttamisen ja työjärjestelyjen on hyvä olla osa normaalia työpaikan toimintaa ja tähän täytyy työpaikkoja kannustaa.

Oma tahto, esimies ja työterveyslääkäri auttoivat Jukka Tolosta palaamaan lääkärin työhön aivoinfarktin jälkeen. Vaikka on vakavasti sairastunut, työtehtäviä voidaan silti muokata. Katso Jukan tarina videolla osoitteessa <https://urly.fi/1aFH>

Emmi Hirvonen auttaa ihmisiä palaamaan työhön. Katso Emmin tarina osoitteesta <https://urly.fi/1aJv>

- Työpaikkoja kannustetaan henkilöstöpolitiikkaan, joka perustuu monimuotoisuuteen ja moniarvoisuuteen.
- Esimiehiä kannustetaan käyttämään työkykyjohtamisen tukena mm. työkykykoordinaattoreita ja työterveyshuoltoa.
- Asenteisiin vaikuttamista jatketaan niin valtionhallinnossa, työmarkkinakentällä kuin järjestöjenkin toimesta. Onnistumisia, mahdollisuuksia ja toimivia malleja viedään kaikkien ja erityisesti työpaikkojen ja rekrytoijien käyttöön. Näitä löytyy Tie työelämään -verkkopalvelusta <https://tietyoelamaan.fi/tyokyky-kayttoon/>

⁹ Lisätietoja mm.: Nevala N, Pehkonen I, Koskela I, Ruusuvaari J, Anttila H. Workplace Accommodation Among Persons with Disabilities: A Systematic Review of Its Effectiveness and Barriers or Facilitators. *Journal of Occupational Rehabilitation* 2015; 25(2): 432-448. <http://link.springer.com/article/10.1007/s10926-014-9548-z/fulltext.html>

- OTE:n aloittamaa vammais- ja sote-järjestöjen sekä työmarkkinakeskusjärjestöjen yhteistyötä osatyökykyisten työllistymiseksi on jatkettava ja tälle työlle on löydettävä riittävät resurssit yhteistyön käytännön tason ja strategisen tason johtamiseen.
- Tietoa osatyökykyisyydestä on jaettava aktiivisemmin ja monipuolisemmin työpaikoille ja työnantajille.
- Viestintäyhteistyötä eri organisaatioiden kesken on tiivistettävä, jotta resurssit voidaan käyttää tehokkaammin.

4 Lainsäädännön muutokset

4.1 Sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön lainsäädännön muutoksia

Sosiaali- ja terveysministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön valmisteluvastuulla olevaan lainsäädäntöön on tehty muutoksia OTE:n aikana. Lakimuutokset helpottavat osatyökykyisten työllistymistä ja työssä jatkamista.

Nykyisen hallituksen aikana toteutetut säädösmuutokset STM:ssä:

- Kelan kuntoutuspsykoterapian korvaustasoa korotettiin ja aikuisten korvaustaso yhtenäistettiin nuorten korvaustason kanssa. Valtioneuvoston asetus tuli voimaan 1.1.2016.
 - Korvaustason korotuksella tuetaan ja parannetaan osatyökykyisten työ- ja opiskelukykyä ja siten edistetään työllistymistä ja työssä jatkamista. Kuntoutuspsykoterapian saajia oli noin 27 000 vuonna 2015 ja muutoksen voimaantulon jälkeen noin 31 000 vuonna 2016, noin 37 000 vuonna 2017 ja noin 44 000 vuonna 2018.
- Nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärä korotettiin takuueläkkeen tasolle. Laki tuli voimaan 1.1.2017.
 - Muutos kannustaa osatyökykyisiä nuoria ja työelämään kiinnittymättömiä osatyökykyisiä aikuisia ammatilliseen kuntoutumiseen, opiskeluun ja työllistymiseen ja ehkäisee työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisiä.
- Kela järjestää nuoren ammatillista kuntoutusta nuorille, joiden toimintakyky on olennaisesti heikentynyt ja joilla on kuntoutuksen tarve. Sairaus- tai vamma-diagnoosia ei edellytetä. Nuorille maksetaan kuntoutusrahaa nuoren ammatillisen kuntoutuksen keston ajan. Laki tuli voimaan 1.1.2019.
 - Muutoksen seurauksena opiskelun ja työelämän ulkopuolella tai muutoin syrjäytymisvaarassa olevat nuoret pääsevät joustavammin Kelan

ammattilliseen kuntoutukseen ja siten etenemään opiskelu- ja työllistymispolulla. Nuoren ammatillisen kuntoutuksen palveluissa arvioidaan olevan vuositasolla noin 3 200 nuorta.

- Vähimmäismääräiset sairauspäiväraha ja kuntoutusraha korotettiin työmarkkinatuen tasolle ja vähimmäismääräisen sairauspäivärahan 55 päivän odotusaika poistettiin. Laki tuli voimaan 1.1.2019.
 - Muutos kannustaa osatyökykyisiä hakeutumaan tarvittaessa sairauspäivärahalle ja siten pääsemään kuntoutustarpeen selvittämiseen sekä osallistumaan kuntoutukseen.

TEM:n lainsäädännölliset muutokset:

- HE 105/2016 työsopimuslain muuttamisesta.
 - Koeajan pidentäminen
 - Määräaikaisen työsuhteen solmiminen pitkäaikaistyöttömän kanssa ilman eri perustetta
 - Takaisinottovelvoitteen joustavoittaminen
- HE 227/2018 laeiksi työsopimuslain 7 luvun 2 §:n ja työttömyysturvalain 2 a luvun 1 §:n muuttamisesta
 - Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi työsopimuslain henkilöön perustuvia irtisanomisperusteita koskevaa säännöstä. Ehdotuksen mukaan irtisanomisperusteelta vaadittavaa asiallista ja painavaa syytä koskevassa kokonaisarvioinnissa otettaisiin huomioon työnantajan palveluksessa olevien työntekijöiden lukumäärä sekä työnantajan ja työntekijän olosuhteet kokonaisuudessaan.
 - Lainmuutoksella halutaan varmistaa, että pienten työnantajien erityiset olosuhteet otettaisiin riittäväällä tavalla huomioon henkilöön perustuvaa irtisanomisperustetta arvioitaessa.
 - Esityksen tavoitteena on madaltaa pienten työnantajien työllistämiskynnystä.

- Työttömyysturvalakia muutettaisiin siten, että työsuhteen päättymisen perusteella asetettavaa korvauksetonta määräaika lyhennettäisiin nykyisestä 90 päivästä 60 päivään tilanteissa, joissa työnantaja on päättänyt työsuhteen työntekijästä johtuvasta syystä.

4.2 Työryhmän ehdotus: Lineaarinen malli kannustinloukkujen vähentämiseen

OTE-kärkihankkeen tavoitteena oli löytää keinoja työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulojen yhteensovittamiseksi siten, että nykyiset ansaintarajoista johtuvat kannustinloukut vähenisivät. Työryhmä¹⁰ tutki erilaisia lineaarisia malleja kannustinloukkujen vähentämiseksi sekä täyden että osatyökyvyttömyyseläkkeen suhteen.

Työryhmä ehdottaa lineaarista mallia osatyökyvyttömyyseläkkeen ja ansioiden yhteensovittamiseen. Tämä lisäisi mahdollisuuksia lisätä työntekoa osatyökyvyttömyyseläkkeellä oleville. Kansaneläkejärjestelmään osatyökyvyttömyyseläke tulisi niissä tapauksissa, joissa osatyökyvyttömyyseläkettä maksetaan myös työeläkejärjestelmästä.

Lineaarisessa mallissa olisi kattosääntö eli osatyökyvyttömyyseläke ja työansio yhteensä eivät saisi ylittää vakiintunutta ansiotasoa. Kattosäännön soveltamisen minimiansio täsmennettäisiin hallituksen esityksen valmistelun yhteydessä. Lineaarisessa mallissa huomioon otettava ansio määräytyisi kuuden aikaisemman kuukauden ansioiden keskiarvona.

Työmarkkinajärjestöt kannattavat työryhmän ehdotusta. Vammaisjärjestöt eivät ole täysin ehdotuksen takana. Heidän näkemyksensä on se, että lineaarinen malli tulisi ottaa käyttöön myös täyden työkyvyttömyyseläkkeen ja ansioiden yhteensovittamisessa. Kela kannattaa ehdotusta muilta osin, mutta katsoo, että kansaneläkejärjestelmässä osatyökyvyttömyyseläke tulisi olla mahdollinen kaikille.

Lineaarisen mallin toimeenpano edellyttää, että tulorekisteri on käytössä ja että sen avulla lineaarinen malli on toimeenpantavissa. Ansioiden ja eläkkeen yhteensovittaminen tehtäisiin joka kuukausi ilman valituskelpoista päätöstä, ja yhteensovittamisesta annettaisiin vuosittain valituskelpoinen päätös.

¹⁰ Jäsenet Eläketurvakeskuksen, Kelan ja STM:n asiantuntijoita, keskeisten työmarkkinajärjestöjen ja Vammaisfoorumin ja TELA ry:n edustajia.

Työryhmä ehdottaa, että hallituksen esitys koskien lineaarista mallia voitaisiin antaa eduskunnalle syksyllä 2020 ja lait tulisivat voimaan 1.1.2022, jolloin tulorekisteri on käytössä.

Työryhmä teki työtä kahdessa vaiheessa ja ensimmäisen vaiheen raportti on osoitteesta: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/80691>. Toisessa vaiheessa työryhmä selvitti lineaarista mallia täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen, mutta ei päätenyt ehdottamaan lineaarista mallia täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen. Työryhmän ehdotus on kuvattu yllä. Yksityiskohtaisempi ehdotus ja ehdotusta koskevat vaikutusarviot ovat osoitteesta: <https://stm.fi/osatyokykyisyys/hankkeen-toimeenpano>

4.2.1 Suositukset

- OTE-kärkihanke ehdottaa toteutettavaksi kokeilua lineaarisen mallin toimivuudesta kansaneläkejärjestelmän täydessä työkyvyttömyyseläkkeessä. Tämä kokeilu edellyttäisi tulorekisterin käyttöä ja tietojärjestelmämuutoksia Kelassa, jotta ansiot ja työkyvyttömyyseläke voitaisiin sovittaa lineaarisesti yhteen. Kokeilun avulla voitaisiin selvittää, lisäisikö lineaarinen malli työskentelyä kansaneläkejärjestelmän täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä ja pitäisivätkö työkyvyttömyyseläkkeen saajat mallia kannustavana. Malli voisi helpottaa erityisesti nuorten työkyvyttömyyseläkkeen saajien sekä kehitysvammaisten tilannetta. Kokeilun eläkemienokustannukset riippuisivat siitä, miten korkea suojaosuus¹¹ olisi ja kuinka suurella prosentilla eläkettä pienennettäisiin ansioiden ylittäessä suojaosuuden. Kustannuksia aiheutuisi myös Kelan tietojärjestelmämuutoksista. Jos ansioraja olisi 600€ ja eläkkeen alenemaprosentti 50, niin eläkemeno pienenis arviolta vähän alle 5 milj. euroa vuodessa, kun uuden mallin aiheuttamia käyttäytymisvaikutuksia ei oteta huomioon¹².

4.3 Selvitys sosiaalihuoltolain muutostarpeista

OTE-kärkihankkeessa valmisteltiin lainsäädännön muutoksia sosiaalihuoltolain mukaiseen vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaan toimintaan, vammaisten henki-

¹¹ Määrä, jonka voi ansaita työkyvyttömyyseläkkeellä ollessa eläkkeen pienentymättä.

¹² Kokeilu edellyttää kokeilulain valmistelua ja säätämistä.

löiden työtoimintaan, kehitysvammalain mukaiseen työtoimintaan ja työhönvalmennukseen sekä kuntouttavaan työtoimintaan. STM tilasi selvitystyön¹³ vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevan toiminnan ja työtoiminnan työ- ja sosiaali oikeudellisesta luonteesta. Lisäksi pyydettiin konkreettiset esitykset lainsäädännön muuttamiseksi.

Selvitystyössä esitetään muutoksia erityisesti kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaan. Vammaisen asiakkaan tulee olla oikean palvelun piirissä. Tämä edellyttää entistä tiiviimpää yhteistyötä eri hallinnonalan toimijoiden kesken. Sosiaalihuollon vammaisille ja kehitysvammaisille henkilöille tarkoitetun työllistymistä tukevan toiminnan ja työtoiminnan (mukaan lukien nk. avotyö) uudistamista jatketaan.

¹³ Paanetoja, J. 2019. Vammaisten työllistymistä tukevan toiminnan ja työtoiminnan uudistaminen, Sosiaali- ja terveysministeriö, Raportteja ja muistioita 2019:20. Linkki julkaisuun: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161425>

5 Palvelujärjestelmää uudistettiin tehokkaammaksi ja asiakaslähtöisemmäksi

OTE-kärkihaankeen työ palvelujärjestelmän muuttamiseksi tähtäsi siihen, että jokainen saa tarvitsemansa avun ja tuen nykyistä paremmalla ammattilaisten osaamisella ja uusilla tavoilla toteuttaa palveluja.

Muutostyötä on tehty laajassa yhteistyössä alueiden ammattilaisten kanssa ml. sosi-
aali- ja terveyspalveluiden ammattilaiset.

5.1 Siilomaisesta palvelujärjestelmästä asiakaslähtöisyyteen

Suomessa on laaja ja monipuolinen palvelujen, etuuksien ja keinojen kirjo. Sen haas-
teet ovat pirstaleisuus ja siilomaisuus sekä ihmisten jääminen vaille tarvitsemaansa
henkilökohtaista tukea ja apua.

Palvelujärjestelmä on jopa niin laaja, että harva palveluissa toimiva ammattilainen-
kaan sen hallitsee. Asiakkaille palvelut voivat näyttäytyä vaativana viidakkona. Siksi
moni tarvitse ammattilaisen rinnalla kulkijaksi.

Palvelujärjestelmään on kehitetty menetelmiä ja toimintamalleja, joiden avulla siirty-
mät

- työstä kuntoutukseen ja takaisin työhön nopeutuvat
- työstä terveydenhuollon toimenpiteisiin ja takaisin työhön nopeutuvat
- palveluista työmarkkinoille lisääntyvät
- opinnoista (mm. erityisammattioppilaitoksista) töihin nopeutuvat.

Kaikki katkokset palvelujärjestelmässä tai viiveet näissä siirtymissä tulevat euromää-
räisesti kalliiksi, ovat raskaita sekä työnantajille, ammattilaisille että ihmisille itselleen
ja ovat varsinkin nuorille haitallisia.

Käytännössä palvelujärjestelmään ja sen tehostamiseen vaikutettiin kärkihankkeessa seuraavin keinoin:

- kouluttamalla työkykykoordinaattoreita
- mallintamalla hoito- ja kuntoutuspolkuja
- tuottamalla toimintamalleja erityistä tukea työllistymiseen ja osallisuuteen tarvitseville
- rakentamalla matalan kynnyksen avoin verkkopalvelu

5.2 Työkykykoordinaattorimalli ja työkykykoordinaattorikoulutus

Työkykykoordinaattori on työelämän, kuntoutuksen, palvelujärjestelmän ja asiakastyön ammattilainen, joka tekee työtä työelämään hakevien, työssä olevien ja opiskelijoiden kanssa.

Työkykykoordinaattorin tehtävänä on selvittää asiakkaan tilannetta, auttaa häntä tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja mahdollisuuksiaan sekä auttaa löytämään oma paikka työelämässä. Hän on rinnalla kulkija, vastuuhenkilö, kannustaja ja palvelujen koordinoija. Palvelujen koordinointi tarkoittaa niiden yhteensovittamista, räätälöintiä asiakkaan tarpeen mukaisesti sekä työnjaosta ja vastuista sopimista.

Työkykykoordinaattoreita toimii mm. sosiaalipalveluissa, terveydenhuollossa, työterveyshuollossa, TE-toimistoissa, oppilaitoksissa, yrityksissä, työpaikoilla ja järjestöissä. He tekevät työtään täysipäiväisesti, oman työnsä ohella tai esimerkiksi HR:n apuna.

5.2.1 Satoja työkykykoordinaattoreita koulutettu

Työkykykoordinaattorikoulutuksella vahvistettiin palvelujärjestelmässä toimivien ammattilaisten osaamista. OTE-kärkihankkeessa koulutettiin lähes 700 työkykykoordinaattoria (lisätietoja mm. <https://urly.fi/1aaj> , <https://urly.fi/1aak>). Työkykykoordinaattorikoulutuksissa oli mukana sekä julkisen, yksityisen että kolmannen sektorin toimijoita palvelujärjestelmän eri osista. Mukana oli myös osallistujien esimiehiä.

Lisäksi noin 200 työkykykoordinaattoria valmistui edellisen hallituskauden aikana toteutetussa OSKU-ohjelmassa ja ESR-projektissa.

Koulutukseen osallistujista 92 % sanoi, että heidän koulutukselle asettamansa tavoitteet täyttyivät erittäin hyvin tai hyvin ja 84 % pystyi soveltamaan käytäntöön koulutuksessa käytyjä asioita erittäin hyvin tai hyvin.

5.2.2 Koulutus arvioitu vaikuttavaksi – osaaminen kasvanut

Vaikuttavuusarvioinnin¹⁴ mukaan työkykykoordinaattorikoulutukseen osallistuneiden osaaminen vahvistui tilastollisesti merkitsevästi kaikilla osa-alueilla.

Verkostoituminen eri toimijoiden välillä lisääntyi koulutuksen aikana. Verkoston vahvistuminen tarkoitti sekä henkilökohtaisten että alueellisten yhteistyösuhteiden lisääntymistä tai yksittäisten paikallisten toimijoiden parempaa tietoisuutta toistensa toiminnasta.

Koulutukseen osallistujat pystyivät koulutuksen jälkeen etsimään asiakkailleen aiempaa monipuolisemmin työkykyä tukevia ratkaisuja yhdessä verkostonsa kanssa ja ratkaisukeskeinen työote yleistyi.

Osaamisen vahvistuminen tarkoitti, että työllistymisen, työssä jatkamisen ja työhön paluun palveluissa ammattilaiset osaavat:

- 1) hyödyntää palvelujärjestelmän keinovalikoimaa laajasti ja räätälöidä yhdessä asiakkaan kanssa hänen tarvitsemansa palvelut,
- 2) tehdä tavoitteellista yhteistyötä asiakkaan, verkoston ja esimiesten kanssa,
- 3) keskittyä työntekijän ammattitaitoon ja vahvuuksiin sekä
- 4) muokata työtä ja työoloja työntekijän työkykyä vastaaviksi.

¹⁴ Arvioinnin tekee Työterveyslaitos. Arviointi valmistuu kokonaisuudessaan huhtikuussa 2019.

Työkykykoordinaattoreiden uudet taidot ja ratkaisuihin keskittyvä työote toi palvelujärjestelmään tehokkuutta ja tuloksellisuutta.

Työnantajan palaute työkykykoordinaattorin työstä:

”Yksi yrityksemme arvoista on vastuullisuus ja mielestämme työkykykoordinaattorin työ edesauttaa tämän toteutumista. Esimerkiksi siten, että sitoudutaan työntekijään siinäkin tilanteessa kun työkyky muuttuu osittaiseksi, tehdään erilaisia järjestelyjä ja haetaan niitä ratkaisuja. Pidetään työntekijästä huolta.”

5.2.3 Suositukset

- Kaikilla työikäisillä - niin työnhakijoilla, opiskelijoilla kuin työelämässä olevilla - tulee olla tasavertaiset mahdollisuudet saada palveluja joko työkykykoordinaattorilta tai muulta koordinoivaa työtä tekevältä ammattilaiselta. Työkykykoordinaattorin palvelut tulee järjestää myös yrittäjille ja pk-yrityksille.
- Työikäisten palveluissa lisätään ratkaisukeskeisen työotteen käyttöä. Se tarkoittaa ratkaisujen etsimistä yhdessä asiakkaan kanssa. Näkökulmaa vaihdetaan asiakkaan puutteista ja rajoitteista osaamiseen, kykyihin ja vahvuuksiin.
- Työkykykoordinaattorikoulutuksen jatkumisesta on huolehdittava myös OTE-kärkihankkeen jälkeen. Koulutukselle on laajaa kysyntää valtakunnallisesti yksittäisten ammattilaisten lisäksi useilta toimialoilta ja palvelujärjestelmän eri osista.
- Työkykykoordinaattorikoulutusta lisätään työllistymisen tuen palveluissa toimiville.
- Työkykykoordinaattorikoulutusta järjestetään maahanmuuttajien palveluissa toimiville ammattilaisille.
- Työkykykoordinaattorikoulutusta järjestetään työsuojeluhenkilöstölle. Työssä olevien työkyvyn tukeminen edellyttää työnantajan, työsuojelun ja työterveyshuollon kiinteää yhteistyötä.
- Työkykykoordinaattorikoulutusta järjestetään päihde- ja mielenterveystyön sekä aikuissosiaalityön ammattilaisille sekä työttömien terveystarkastuksia te-

keville terveydenhuollon ammattilaisille. Lisäksi koulutusta laajennetaan puolustusvoimien, Rikosseuraamuslaitoksen, Ohjaamojen ja erityisammattioppilaitosten ammattilaisille.

5.3 Oikeat palvelut oikeaan aikaan

5.3.1 Työkyvyn tuen palvelupolku ammattilaisten käyttöön

Työkyvyn tuen palvelupolku laadittiin yhdessä kuuden alueellisen OTEn kokeiluhankkeen kanssa.

Polku on tarkoitettu työvälineeksi ammattilaisille, jotka työskentelevät esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla, työterveyshuollossa, työ- ja elinkeinopalveluissa, oppilaitoksissa, Kelassa, vakuutusalalla, työpaikoilla tai kuntoutuspalveluissa.

Palvelupolku koostuu yhdeksästä itsenäisestä osiosta, joita ammattilaiset voivat hyödyntää työikäisten palveluissa. Palvelupolun osioita voi käyttää apuna kunkin asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Asiakkaan tavoitteena voi olla työllistyminen, opiskelupaikan saaminen tai paluu työhön sairauspoissaolon jälkeen.

Työkyvyn tuen palvelupolku ja siihen liittyvä avoin verkkokoulutus ovat osoitteessa <https://polku.tietyoelamaan.fi/>.

5.3.2 Alueelliset kokeilut palvelujärjestelmän kehittämiseksi

Alueellisissa kokeiluissa luotiin uusia toimivia konsepteja palvelujärjestelmän tehostamiseksi.¹⁵

Hyviä esimerkkejä palvelujärjestelmän toimivuudesta oli Keski-Suomen sairaanhoitopiirin *Saumaton hoitoketju ja kuntoutuspolku työikäiselle* -hanke sekä Pirkanmaan ja Etelä-Pohjanmaan *Toimintakykykeskus* -hanke.

¹⁵ Lisätietoja alueellisista kokeiluista löytyy osoitteesta <https://urly.fi/1aCJ>

Keski-Suomen hankkeen tuloksena selkäreikkaukseen osallistuneet kuntoutuivat aiempaa nopeammin takaisin työhön tai työnhakijoiksi. Erikoissairaanhoidon ja työterveyshuolto sopivat keskinäisestä yhteistyöstä, tietojen vaihdosta ja rooleista. Kokeilun tuloksena potilaiden sairauspäiväraha-kausi lyheni noin puoleen aiemmasta, jolloin Kelan sairauspäiväraha-kustannuksia säästy arviolta noin 2280 euroa potilasta kohden. Jos tällainen toimintamalli otettaisiin käyttöön kaikilla selkäreikatuilla potilailla koko Suomessa, Kelan maksamia sairauspäiväraha-korvauksia säästyisi vuosittain yli 4 000 000 euroa. Lisätietoja osoitteesta: <https://urly.fi/19L6>

Toimintakykykeskusmalli (TOIKE; <https://urly.fi/1apx> ja <https://urly.fi/19L5>) kehitettiin Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla. Se on matalan kynnyksen palvelu kaikille työikäisille. Palveluun saa mennä ilman lähetystä joko hakeutumalla palveluun itse tai ohjatuna eri palveluista. Palvelu perustuu asiakkaan tarpeisiin ja ratkaisukeskeisyyteen.

TOIKE-verkostossa toimi Pirkanmaalla yli 120 ja Etelä-Pohjanmaalla 50 työkyvyn tuen ja työllistymisen ammattilaista mm. Kelasta, kolmannelta sektorilta, yksityisistä palveluntuottajista ja vakuutusyhtiöistä. TOIKE:n laskelmien mukaan työkyvyn tuki toi merkittäviä säästöjä yhteiskunnalle.

Maininnan arvoinen on myös Oulussa kehitetty käytäntö, jossa asiakkaan kanssa yhdessä laadittu moniammatillinen yhteenvedo korvasi lääkärin B-lausunnon. Näin henkilöllä oli mahdollisuus päästä ammatilliseen kuntoutusselvitykseen ilman diagnoosia. Lisätietoja: <https://urly.fi/19KU>.

5.3.3 Suositukset

- Työkyvyn tuen palvelupolku otetaan osaksi ammattilaisten työtä.
- Työttömien pääsyä kuntoutukseen tehostetaan ja heille järjestetään ennaltaehkäisevät terveystalut.
- Matalan kynnyksen toimintakykykeskukset otetaan käyttöön mahdollisimman monella alueella. Alueilla tulee olla työikäisille helposti saavutettavia matalan kynnyksen palveluja, joihin pääsee ilman lähetystä. Matalan kynnyksen palveluissa käynnistetään nopeasti tarvittava tuki.
- Lääkäreiden osaamista työ- ja toimintakyvyn arvioinnista ja tukemisesta sekä kuntoutuksesta lisätään osana lääkäreiden perus- ja täydennyskoulutusta.

5.4 Erityistä tukea työllistymiseen ja osallisuuteen tarvitseville

Erityistä tukea työllistymiseen ja osallisuuteen tarvitsevia henkilöitä varten kehitettiin toimintamalleja, joiden avulla aiempaa useampi henkilö etenee työllistymispolullaan ja heidän osallisuutensa ja itsemääräämisoikeutensa lisääntyvät. Mallit on kuvattu Inno- kylässä osoitteesta <https://urly.fi/19Bn>.

Lisäksi on julkaistu seuraavat aineistot:

- Opinnoista töihin -opas <http://urn.fi/URN:978-952-00-4017-8>
- Osatyökykyisten työllistymisen tuen muistilista <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161317>
- Osatyökykyisen työllistymisen ja osallisuuden tukeminen maakunnassa –malli <https://www.innokyla.fi/web/malli7551736>

Eri toimijoita sitoutettiin mukaan alueellisiin asiakastyön kokeiluihin sekä toimintamallien kehittämistyöhön mm. konsensussopimuksilla. Lisätietoja konsensussopimuksesta oheisesta linkistä: <https://www.innokyla.fi/web/malli6703029>. Uutta yhteistyötä rakennettiin Ohjaamojen ja ammatillisten erityisoppilaitosten kanssa sekä järjestöjen kanssa. Työkykykoordinaattorikoulutukset loivat pohjaa ammattilaisten monialaisille verkostoille. Verkostojen ansiosta palveluja sovitetaan yhteen nykyistä joustavammin ja palveluohjaus on tehostunut. Pysyviä yhteistyöryhmiä sovittiin etenkin erityistä tukea tarvitsevien nuorten kohdalla¹⁶.

5.4.1 Suositukset

- Otetaan käyttöön oppilaitoksissa Opinnoista töihin –opas erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden työllistymisen edistämiseksi. Lisäksi otetaan käyttöön Ohjaamojen ja erityisoppilaitosten yhteinen Osaava ohjaamo -verkosto kaikkialla Suomessa. <https://urly.fi/19Bt>
- Lisätään ammatillisissa oppilaitoksissa työskentelevien osaamista erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden ohjauksessa.

¹⁶ Lähteenä käytetty mm. Saikku, P. & Blomgren, S. 2018. Mallit työllistymiseen ja osallisuuteen (OTE 4-projekti), alueellisten kokeilujen arvioinnin loppuraportti.

- Tarjotaan mahdollisuus tuetun työllistymisen työhönvalmennukseen tai työkykykoordinaattorin palveluihin erityistä tukea työllistymiseensä tarvitseville henkilöille.
- Lisätään vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden käyttöä palveluissa.

5.5 Kaikki tieto yhdestä osoitteesta: tietyoelamaan.fi

Tieto eri palveluista, tuista ja etuuksista on ollut hajallaan eri lähteissä, joista sitä on ollut vaikeaa ammattilaisten ja osatyökykyisten löytää.

Ratkaisuksi luotiin verkkopalvelu Tietyoelamaan.fi, <https://tietyoelamaan.fi/>. Se sisältää ajantasaisen tiedon osatyökykyisten (ja muiden työikäisten) palveluista, etuuksista, keinoista ja niiden vaikuttavuudesta, tutkimuksesta ja ajantasaisesta lainsäädännöstä.

Tietyoelämään.fi on suosittu ja paikkansa löytänyt verkkopalvelu, jota ylläpitää Kuntoutussäätiö.

Sivustoja käyttävät paitsi osatyökykyiset itse, myös palvelujärjestelmän ammattilaiset, työnantajat ja esimiehet sekä työkykykoordinaattorit. Käyttäjinä on myös vakuutuslaitoksia ja julkisen alan toimijoita. Tärkeänä käyttäjäryhmänä ovat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset. Palvelu on vajaassa kahdessa vuodessa kerännyt noin 57 600 yksilöityä kävijää, kaikkiaan palvelua on käytetty yli 258 000 kertaa. Palvelua käytetään kuukausittain noin 11 000 kertaa. Verkkopalvelu on ainutlaatuinen Suomessa ja kansainvälisesti. Ammattilaisten mielestä heidän työnsä on tehostunut verkkopalvelun käytön ansiosta.

5.5.1 Suositukset

- Tie työelämään -verkkopalvelun jatkuvuus, kehittäminen ja ylläpito on varmistettava.
- Otetaan verkkopalvelu käyttöön työpaikoilla ja ammattilaisten työssä.

6 Loppusanat

OTE-kärkihankkeen aikana yhä useampi osatyökykyinen on löytänyt paikkansa työelämästä ja yhä useampi myös pysyy työelämässä.

Näin iso muutos on vaatinut ennakkoluulojen ravistelua. Osatyökykyinen henkilö töissä on osa nykyistä normaalia monimuotoista työelämää.

Kenen tahansa työkyky voi vaihdella työuran aikana. Niiden, joiden työkyky alenee vamman tai sairauden seurauksena, on usein mahdollista palata töihin tai jäädä töihin työn muokkausten ja erilaisten joustojen avulla. Työn muokkausta, työolosuhteiden järjestelyä ja korvaavaa työtä on helpompi järjestää kuin palauttaa työntekijän menetetetty työkyvyn osa.

Isot muutokset edellyttävät yhteisellä rintamalla ja yhteisin sovituin keinoin etenemistä. OTE:n laaja yhteistyö mm. eri järjestöjen kanssa on tuottanut käytännössä toimivia ratkaisuja – juuri sitä, mitä osatyökykyisten työllisyysasteen nostamiseksi on tarvinnutkin tehdä.

Laaja julkinen keskustelu osatyökykyisten työllisyyden teemasta on myös toiminut yhteistyön avaajana ja vaikuttanut asenteisiin. Tämän julkisen keskustelun soisi jatkuvan. Tällä keskustelulla saadaan uusia innovatiivisia ratkaisuja ja käytännön esimerkkejä esiin.

Monet osatyökykyisten palvelut ovat kaikkien työhön pyrkivien tai työssä olevien palveluja. Se työ, jota on tehty ja tehdään osatyökykyisten työllistymiseksi, parantaa siis kaikkien meidän palveluita.

Lisätietoja:

Päivi Mattila-Wiro, KTT
OTE-kärkihankkeen hankejohtaja
Sosiaali- ja terveysministeriö
Puh. 02951 63467, 0505771767
paivi.mattila-wiro@stm.fi

